

O NAŠEM STAREM ŽEBLJARSTVU

V trgovinski in plačilni bilanci slovenskih dežel je igralo železarstvo že zdavnaj veliko vlogo. Zato so se zanimali za probleme te panoge gospodarstva tudi deželni stanovci. Najbrž je zabeležil na pobudo kranjskih stanov ali za njihove potrebe v svojo pomembno knjigo »Historien Buch«¹ stanovski tajnik Burkard Hitzinger okoli leta 1650 seznam železnih izdelkov, zlasti žebeljev za fužine v Železnikih, Kropi, Kamni gorici in Zagradcu ob Krki na Dolenjskem ter kalkulacijo produkcijskih stroškov pod naslovom: Seznam, koliko funtov kovnega železa (Zaineisen) je potrebno za izdelavo 1000 kosov posameznih vrst žebeljev, koliko tehtajo, koliko se plača za izdelavo in za lesno oglje. Doslej, kakor kaže, ta zapis ni bil znan. Predstavlja najbrž tudi najstarejšo preglednico produkcijskih stroškov in kaže močne razlike v organizaciji produkcije med posameznimi fužinami, na eni strani med Železniki in Kropo ter Kamno gorico ter fužino ob Krki na drugi strani.

Naše fužine so bile navezane na italijanska in levantinska tržišča. Zato imajo sorte žebeljev italijanska imena, vendar prinaša ponekod Hitzinger dvojne nazive. Fužine v Železnikih so izdelovale naslednje sorte žebeljev:

vrsta tratti (daljši tanki):

canali communi (Wartnegel)
mali cessini ali terni tratti
veliki cessini ali quaderni tratti
da tre tratti (dolgi po tri)
mantuani tratti (dolgi po štiri)
da settanta tratti (dolgi po 70)

vrsta grossi (krajši, debeli):

gundulini
mali grossetti ali terni grossi
veliki grossetti ali quaderni grossi
da tre grossi (kratki po tri)
mantuani grossi (grobi po štiri)
da settanta grossi (kratki po 70)

Dalje so proizvajali še »narbe« male in srednje velikosti za vrata, kjer so obešali ključavnico.

V Kropi in Kamni gorici so izdelovali iz vrste

tratti:

canali communi (Wartnegel)
veliki cessini
mantuani tratti

grossi:

gundulini
dolgi grossetti
mantuani grossi

Fužina ob Krki je proizvajala poleg sort canali communi, veliki cessini, dolgi grossetti, dolgi po štiri še tako imenovane Scharrnegel. Medtem ko so odpremljali v Železnikih svoje izdelke v večjih sodčkih (Lagel grossen Pants), so storile to ostale fužine v tovorih (Saum grossen Pants).

¹ Rokopis B. Hitzingerja v Drž. arhivu v Ljubljani, fol. 157—159.

Preglednica izdelave žebeljev v Železnikih (za 1000 kosov)

Vrsta žebeljev	poraba železa funtov	teža izdelkov funtov	strošek za delo in lesno oglje krajcarjev	število žebeljev v sodčku
canali communi in gundulini	15	11	15 kr	2.500
terni tratti	24	18	25 kr 1 d	10.000
terni grossi	25	18	24 kr	5.000
quaderni tratti in quaderni grossi	29	22	26 kr 2 d	7.500
da tre tratti in da tre grossi	43	33	32 kr	5.000
mantuani tratti in mantuani grossi	54	44	34 kr	3.750
da settanta tratti in da sett. grossi	85	70	64 kr	15.000
male narbe	25	17	65 kr	9.000
srednje narbe	50	34	85 kr	9.000

V Kropi, Kamni gorici in v fužini ob Krki je odgovarjala teža 1000 kosov žebeljev posameznih vrst oni v Železnikih. Za 1 tovor izdelkov je bila predvidena količina 4 in pol centa železa. V enem tovoru pa naj bi bilo od vrste: canali communi 50.000 kosov izdelkov, vendar le 22.000 canali, ostali pa gundulini. Drugače je bilo, ako so bili naročeni sami gundulini. Teh je bilo 50.000. Od cessini ali grossetti 15.000 kosov, od da tre tratti in grossi 10.000 kosov, od mantuani tratti in grossi pa 7500 kosov. Torej sta tvorila 2 sodčka 1 trgovski tovor.

Glede obračunavanja izdatkov za delo in lesno oglje so obstajale večje razlike. V Železnikih je veljal običaj, da so bili v znesku stroškov vključeni izdatki za delo in za lesno oglje. Vendar so morali dati fužinarski družabniki in založniki žebeljarjem vnaprej denar ali živila na razpolago. Tudi so zatrevali žebeljarski mojstri in delavci, da prejemaajo po starem običaju vsako leto neko nagrado. Nekoliko drugače je bilo v Kropi in Kamni gorici. Žebeljarski mojster je dobil za izdelek 1 tovara žebeljev 11 gold. (v Kamni gorici 10 gold.), moral pa je sam plačati kovanje (zainen) delavcem in lesno oglje. Le pri sorti dolgih grossetti je dobil še 1 dukat v novcu povrh. V Zagradcu je obstajala ta posebnost, da je dal fužinarski družabnik lesno oglje na razpolago in plačal kovanje (zainen) železa, medtem ko je dobil plačo za izdelane žebelje mojster-žebeljar (n. pr. za canali communi 14 krajc.), ki je od tega plačal delavce.

Iz gradiva, ki ga je priobčil A. Müllner,² pa je razvidno, da se kranjske fužine že leta 1674 niso držale predpisane teže žebeljarskih izdelkov: 1000 kosov canali notirajo s težo 10 funtov (namesto 11), da tre tratti in grossi 50 (namesto 33 funtov), mantuani 40 (namesto 44 funtov), da settanta 65 (namesto 70 funtov). Potrebne bodo še podrobnejše študije o razvoju našega žebeljarstva. Nazadovanje kakovosti vrst trgovskega blaga je bil tedaj splošen pojav, ki ga moremo ugotoviti tudi v našem platnarstvu. Lep razvoj naših tehničnih muzejev in zadnja razstava »Žebelj in vijak« v Kropi dajejo pogoje in vzbujaajo upanje, da bomo mogli kmalu pristopiti k izgotovitvi kritične zgodovine našega žebeljarstva, kjer bo upoštevana tehnična, gospodarska in socialna plat njegove problematike. V tem orisu pa bo moral imeti loški okoliš pomemben delež.

² A. Müllner, Geschichte des Eisens in Krain, Görz und Istrien, Wien 1909. 731. Za tehnična pojasnila o žebeljih se iskreno zahvaljujem tov. Jožetu Gašperšiču, vodju Kovaškega muzeja v Kropi.